

TEOLOŠKO-POVIJESNI OSVRT NA EUTANAZIJU

Dr MARIJAN BIŠKUP

Različiti eutanazijski postupci novijeg datuma potakli su javnost da se o problemu eutanazije sve više govori i piše. Iz novina poznati slučaj L. Faita, koji je u bolnici s tri metka iz pištolja dokrajčio život teško bolesnog brata¹, zatim postupak gospode Vandeput iz Liègea, koja se uz pomoć liječnika dr Weetsa »pobrinula« za laku i bezbolnu smrt svog novorođenog ali nenormalnog djeteta, kćerkice Corinne², ili traženje roditelja Quinlan iz New Jerseya da se nakon šestmesečne kome jednostavno pusti da umre njihova (posvojena) kći Karel Ann³, uzbudili su svjetsku javnost. Nakon ovih i njima sličnih događaja brojne studije, članci, prikazi te novinski i televizijski izvještaji pokušali su čitaocima, odnosno gledaocima, osvijetliti razna pitanja vezana uz problem eutanazije i eutanazijskih teorija⁴.

Našoj domaćoj javnosti skrenuli su pažnju na taj problem napisi B. Tolića i M. Suića u splitskoj *Nedjeljnoj Dalmaciji* te B. Lacmanovića u zagrebačkom *Večernjem listu*⁵. Osim toga, poduža i dobro pripremljena

¹ Usp. V. MARCOZZI, *Il cristiano di fronte all'eutanasia*, u: *La Civiltà Cattolica*, IV/1975., str. 322.

² J. TOULAT, *Faut-il tuer par amour? L'euthanasie en question*, Paris, Pygmalion, 1976., str. 95—116.

³ AA. VV., *Morire sì, ma quando?*, Milano, Paoline, 1977., str. 23.

⁴ Radi ilustracije navodimo samo neke: M. PORZIO, *Eutanasia*, u: *Enciclopedia del diritto*, Milano, A. Giuffrè, 1967., vol. XVI, str. 103—115; S. CAHILL, *Euthanasia: Problematic of Morality and Law. A critical Study of the Contemporary Euthanasia Movement in Great Britain and the United States*, u: *Laurentianum* 1/1970., str. 36—54 i 2/1970., str. 154—188; B. RIBES, *Ethique, science et mort*, u: *Études*, t 341 (novembre 1974), str. 485—509; *Donner de mourir. Jalons pour une approche anthropologique et éthique de l'euthanasie*, u: *Études*, t. 343 (decembre 1975), str. 645—687; TH. LOHMANN, *Euthanasie in der Diskussion. Zu Beiträgen aus Medizin und Theologie seit 1945*, Düsseldorf, Patmos Verlag 1975; G. PERICO, *Diritto di morire?*, u: *Aggiornamenti sociali* 12/1975., str. 665—682; G. COTTIER, *Problèmes de l'euthanasie*, u: *Nova et Vetera* (Genève) 1/1976., str. 1—24; M. SCHMID, *Von der Gemeinschaft und von der Bewahrung menschlichen Lebens; Abortus und Euthanasie*, u: *Arzt und Christ*, 3—4/1976., str. 129—153; J. MAHIC, *L'euthanasie. Mort douce ou meurtre*, Montréal—Paris, Ed. Paoulines—Apostolat des Editions, 1976; P. P. VERSPIEREN, *L'euthanasie. Un débat qui repose sur des équivoques*, u: *Études*, t. 346 (mars 1977), str. 293—309; G. PELLICCIA, *L'eutanasia ha una storia?* Bari, Paoline, 1977; A. REGAN, *From Euthanasia to the good death*, u: *Studia Moralia* XV (1977), str. 643—677; L. SCHWARTZENBERG—P. VIANSON—PONTÉ, *Changer la mort*, Paris, A. Michel, 1977; P. PALAZZINI, *Euthanasia*, u: *Studi Cattolici*, n. 232 (giugno 1980), str. 373—375; G. CAPRILE, *Orientamenti morali circa l'eutanasia*, u: *La Civiltà Cattolica* III/1980., str. 305—308; PH. DELHAYE, *La recente dichiarazione della Congregazione della fede sull'eutanasia*, u: *La rivista del clero italiano* 10/1980., str. 795—798; V. DEVETAK, *Eutanazija*, *Crkva u svijetu* 2/1977., str. 120—130; 3/1977., str. 230—236.

⁵ Usp. B. TOLIĆ, *Eutanazija kao stvarnost*, u: *Nedjeljna Dalmacija* br. 263 (od 23. V 1976). str. 19; br. 264 (od 30. V. 1976), str. 19; br. 265 (od 6. VI. 1976) str. 19; M. SUIĆ, *Eutanazija kao stvarnost*, u: *Nedjeljna Dalmacija* br. 267 (od 20. VI. 1976), str. 6; B. LACMANOVIĆ, *Privilegirano ubojstvo*, u: *Večernji list*, 22. X. 1976, str. 29 (usp. V. DEVETAK, *Eutanazija*, u: *Crkva u svijetu* 2/1977., str. 127).

emisija RTV Beograd od 17. XI. 1976. željela je televizijske gledaoce uvesti u svu složenost i delikatnost ovog pitanja. Pristup eutanazije s pozicija Crkve i katoličke teologije prikazan je u članku V. Devetaka »Eutanazija«, objavljenom u časopisu *Crkva u svijetu* iz 1977. godine⁶.

Vatikanska Kongregacija za nauk vjere objavila je ove godine deklaraciju o eutanaziji⁷, u kojoj je sadržana već poznata nauka Crkve — posebno ona pape Pija XII. — o toj stvari. Osim toga, iznesena su glavna etička načela o kojima treba voditi računa u svagdanjoj praksi. — Upravo zato ovdje želimo dati kraći teološko-povijesni prikaz problema eutanazije uopće i vrednovanja tog problema s pozicija suvremene kršćanske etike.

I. SMISAO I ZNAČENJE POJMA »EUTANAZIJA«

Naziv *eutanazija* tijekom stoljeća doživljava izvjesnu promjenljivost. Izraz je grčkog porijekla (*eu* — dobro i *thánatos* — smrt) i etimologijski označava lijepu, ugodnu, sretnu i mirnu, razumno prihvaćenu smrt koja znači pristanak ljudske volje na neizbježne zakone prirode⁸. Eutanazija je stoljećima označavala pomoć koju je medicina pružala umirućima da im ublaži bolove i umanjí tjeskobe. Danas, naprotiv, taj pojam označava umjetno izazivanje »blage smrti« kod neizlječivih bolesnika, namjerno skraćivanje ljudskog života da bi se bolesniku skratile patnje, smrt bez bolova, smrt koja bi bolesniku trebala omogućiti da umre »dostojanstveno«⁹.

Eutanazija može biti *pozitivna*, kad se npr. davanjem injekcije, koja po sebi izazivlje smrt, skraćuje život neizlječivom bolesniku. *Negativna* eutanazija ostvaruje se onda kad se namjerno prekida s upotrebom redovitih i dužnih sredstava za održavanje života. Tim postupkom želi se neku osobu osloboditi patnje i poteškoća života koje ona svojom bolešću zadaje sebi, drugima i zajednici. W. Schöllgen eutanaziju definira kao »izravno ubojstvo čovjeka bilo s njegovim ili bez njegova pristanka s nakanom da mu se prikrate bolovi ili da mu se dokrajči život kojega se zbog drugih razloga smatra nedostojnim života«¹⁰.

Osim pozitivne i negativne eutanazije, medicina također govori o *prikriivenoj* eutanaziji i *ortotanaziji*. Ortotanazija se sastoji u prepuštanju bolesnika da umre prirodnom smrću a da se nisu upotrijebili nikakvi zahvati ili pothvati koji bi ionako bili suvišni¹¹.

II. EUTANAZIJSKA PRAKSA KROZ POVIJEST

a) U grčko-rimskom svijetu nailazimo na brojne primjere samoubojstva, bilo iz straha pred zlom koje prijeti čovjeku ili ga je možda već zadesilo, bilo zbog raznih etičkih motiva koji su bili razlogom eutanazijskih samo-

⁶ Crkva u svijetu br. 2/1977, str. 120—133; 3/1977., str. 230—236.

⁷ Usp. Osservatore Romano, 27. giugno 1980., str. 1 i 4; AAS 72 (1980), str. 542—552.

⁸ G. PELLICCIA, *L'eutanasia ha una storia?* str. 6

⁹ Usp. J. KÖRBLER, *Eutanazija*, u: Medicinska enciklopedija, Zagreb 1960, vol. 4, str. 28; G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 7.

¹⁰ W. SCHÖLLGEN, *Euthanasie*, u: Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg, Herder, 1959, vol. 3, st 1207.

¹¹ Usp. J. KÖRBLER, *Eutanazija*, u: Medic. encikl. str. 30.

ubojstava. *Eratosten iz Cirene* (Kirene), predstojnik poznate aleksandrijske knjižnice, nakon što je oslijepio, putem eutanazije završava život. *Pantit*, jedan od dvojice preživjelih poraženih spartanskih vojnika u termopilskoj bici — ne mogavši podnijeti tu sramotu — objesi se. *Marko Anej Lukan*, rimski pjesnik i povjesničar, Senekin nećak, nakon otkrića zavjere protiv Nerona u kojoj je i sam imao udjela, ubija se 65. godine po Kristu. Od mnoštva rimskih političara, pjesnika i uglednih ljudi ondašnjega javnog života — koji su posredstvom eutanazije sebi dokrajčili život — najspektakularniji je slučaj *Petronija*, prozvanog *arbiter elegantiarum* na Neronovom dvoru. Izgubivši povjerenje svog gospodara i cara Nerona, Petronije priređuje svečanu gozbu na kojoj si samoubojstvom dokrajčuje život. Kaže se da je tom prigodom izrekao slijedeće: »Starost i bolest žalosne su posljedice zadnjih dana ljudskog života; ali ne treba ih čekati da dođu; prije nego li dođu može se otići dobrovoljno kao što to ja činim«¹².

b) Etnologijska istraživanja pokazuju da je eutanazija prakticirana i u nekih primitivnih naroda. E. S. Hartland piše da se kod Jakuta u Sibiru starce, kad su postali teret obitelji, nakon trodnevne posmrtno gozbe — priređene u njihovu čast — odvodilo u šumu, stavljalo u za to prije iskopanu jamu i žive ukapalo zajedno s njihovim oružjem, posuđem, opskrbom i konjima¹³. Slično susrećemo i kod Payagua u Brazilu, gdje bi se starci sami predavali i tražili da budu živi zakopani kada bi se osjećali umorni od života, nemoćne dobi, bolesti ili dosade. Gotovo isto prakticiralo se i kod plemena Čukči, kod kojih je dobrovoljna smrt posve normalan običaj¹⁴.

Osim dosad spomenutih, primjena eutanazijske prakse bilo je kod primitivnih naroda kao i kod onih na visokom stupnju kulture raznih vjerskih učenja i strujanja koja — mada su se redovito protivila eutanazijskom ubojstvu i osuđivala ga — ipak u izvjesnim slučajevima hvale, potiču pa čak i naređuju eutanazijska samoubojstva. Kao primjer mogu se navesti kult Kibele sa svojim »dies sanguinis«, prakticiran 24. ožujka, praksa Dakota Indijanaca (Sjeverna Amerika), Kaiiani (Sjeverni Borneo) i sljedbenika Hindu sa njihovim satī vjerovanjem (tj. ubojstvom udovice) i drugi¹⁵.

Karakterističan primjer eutanazije unutar neke vjerske zajednice nalazimo kod srednjovjekovnih katara. Sama praksa poznata je pod nazivom *endura*, kojom »utješni« heretik potpunom apstinencijom od hrane i pića, osim vode, izabire smrt da ne bi sagriješio jer je u južnofrancuskih i lombardskih katara obred »utješnja« (consolamentum) bio neponovljiv. Prema zapisnicima inkvizicijskih sudova neki su se heretici u stanju *endure* održali na životu i više od 80 dana^{15a}.

c) Mada rjeđe, ipak i u novije vrijeme nailazimo na prakticiranje eutanazije. *Dante Alighieri* u svojoj Božanskoj komediji (Pakao, XIII, 22—108) opisuje slučaj *Pieradella Vigna*, kancelara Fridrika II, koji si je zbog optužbe, izdajstva, sljepoće i ostalih životnih nedaća sebi dokrajčio život uda-

¹² Usp. G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 22.

¹³ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 28.

¹⁴ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 29.

¹⁵ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 31—38.

^{15a} Usp. F. ŠANJEK, *Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku*, Zagreb KS, 1975., str. 199.

rivši glavom o zid. Eutanaziji je pribjegli i engleska kraljica *Elizabeta I. Tudor*. Zapavši u duboku depresivnu krizu, nije uzimala hranu ni lijekove pa je tako, posve oslabivši od gladi, umrla 1603. godine¹⁶. Prema nekim glasinama i *Mirabeau* je završio život posredstvom eutanazije, isпивši otrov koji su mu na njegovo ponovno traženje dali liječnici-prijatelji *Cabanis* i *Petit*¹⁷.

Ovome bi trebalo pribrojiti i razna ubojstva iz »samilosti« u ratu, žrtvovanje ljudi kroz povijest, izlaganje novorođene djece, kontrolu radanja, ubojstva staraca i neizlječivih bolesnika, zatim smrtnu kaznu za velika zlodjela i teške prekršaje¹⁸.

III. TEORIJE »ZA« I »PROTIV« EUTANAZIJSKE PRAKSE

a) Tijekom ljudske povijesti susrećemo filozofe, pisce i državnike koji su pokazivali veću ili manju sklonost prema eutanazijskoj praksi. Evo nekoliko najpoznatijih.

Grčki filozof *Platon* u djelu *Država* uči da ne treba liječiti posve bolesnog čovjeka, jer bi se time ostvario samo dug i nesretan život što ne koristi ni pojedincu a ni državi. Ljudi bojažljive ili neobuzdane prirode ne koriste ni sebi ni drugima¹⁹. U djelu *Zakoni* *Platon*, začudo, ustaje protiv samoubojstva iz olakog razloga, bez da je pojedinca na to prisilila odluka javne vlasti, kakva nepodnošljiva bolest ili sramota bijednog i siromašnog života. *Platon*, dakle, zastupa mišljenje da se neizlječive pusti umrijeti, ali ih se nikako ne smije ubijati ni na bilo koji drugi način (osim ne-liječenjem) skraćivati život²⁰.

Epikur, filozof eudaimonist s racionalističkim elementima, zastupa mišljenje da je zadovoljstvo prvobitno i urođeno dobro svakog čovjeka i da zbog toga treba izbjegavati neugodnosti. Ne treba si oduzeti život, osim ako to traži sama priroda ili neki nepodnošljiv razlog. U tom slučaju treba promisliti da li je bolje da smrt sama dođe ili da joj idemo u susret. Zanimljivo je napomenuti da sam *Epikur*, koji je naučavao kako je u izvjesnim slučajevima bolje oduzeti sebi život nego podnositi patnje i bolove, svoje učenje nije primijenio na svoj vlastiti život, iako je podnosio teške patnje i bolove. I kod njega je instinkt za životom bio jači od filozofskog naučavanja, koje je uvijek lakše primijeniti na druge nego na sebe²¹.

Velik utjecaj na proširenje eutanazijske prakse svojega vremena izvršilo je učenje filozofa *Egesija iz Cirenje (Kirene)*, kojega su zbog njegovih razornih ideja prozvali »preporučilac smrti« (peisithánatos). Prema njemu, čovjekova se sreća nalazi u osjetilnom tjelesnom užitku, a patnja je jedino zlo. Ima slučajeva kada nije moguće ostvariti sreću, pa životna mudrost kao najbolje rješenje preporuča oduzimanje vlastitog života a ne bespomoćno čekanje da dođe smrt kao normalna posljedica prirode²².

¹⁶ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 39.

¹⁷ Usp. J. KÖRBLER, *Eutanazija*, u: Medic. encikl. str. 29; G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 29—40.

¹⁸ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 43—82.

¹⁹ Usp. J. KÖRBLER, *Eutanazija*, u: Medic. encikl. str. 28. G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 87—88.

²⁰ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 87—88.

²¹ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 83—89.

²² G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 89.

Najpoznatiji pobornik eutanazije u starom svijetu svakako je *Marko Tulije Ciceron*, rimski govornik, filozof i državnik. On npr. piše: »Zašto da trpimo? Jedna su nam vrata otvorena: smrt, vječno utočište, gdje se više ništa ne osjeća«²³.

Osim spomenutih osoba bilo je u grčko-rimskom svijetu više kasnijih filozofskih škola koje su, poput pitagorovaca, epikurejaca, cinika, stoika i drugih, propagirale eutanazijsku praksu²⁴.

Od vremena humanizma susreće se više pobornika prave i sistematske eutanazije od kojih su najpoznatiji T. More, F. Bacon, M. de Montaigne, Ch. Montesquieu, F. M. A. Voltaire, A. Carrel i drugi.

T. More, humanist i državnik, diplomat i kancelar za vladanja Henrika VIII, koji ga je kasnije »smaknuo« kao izdajnika, autor je poznatog djela *Utopija*. U tom spisu kaže da neizlječivom bolesniku svećenici i činovnici na najbolji mogući način savjetuju da se požuri iz ovog svijeta i to zato što je postao teret i nesnosan prizor ne samo sebi nego i zdravima i snažnima. U vezi s ovim idejama T. Morea ima raznih primjedbi i poteškoća, budući se zna da je bio uvjereni katolik i mučenik, pa je teško spojiti ove eutanazijske misli s njegovim čvrstim vjerskim uvjerenjem za koje je žrtvovao i vlastiti život²⁵.

F. Bacon, poznati engleski antiskolastički orijentiran filozof, zastupnik induktivne metode u znanosti, bio je pobornik i eutanazijske prakse. Godine 1620. izrekao je slijedeću misao: »Smatram da je dužnost liječnika da povrate zdravlje i uklanjaju patnje i bolove i to ne samo onda kada ta pomoć može dovesti k ozdravljenju nego i onda kada to treba poslužiti da se pribavi mirna i ugodna smrt... Naprotiv oni (tj. liječnici) si stvaraju neku vrst skrupula i uvjerenja da muče bolesnika i onda kada je bolest beznadna; po mome sudu liječnici bi naprotiv trebali posjedovati takvu sposobnost da svojim rukama ublaže patnje i agoniju smrti«²⁶.

Za eutanaziju se zalaže i A. Carrel, francuski kirurg i fiziolog, dobitnik Nobelove nagrade za medicinu 1912. godine. U djelu *Čovjek-nepoznanica* svoje eutanazijsko stanovište obrazlaže ovako: »A one zločince, koji su ubijali, robili, služeći se automatskim revolverima i strojnim puškama, koji su otimali djecu, pljačkali i varali siromašan svijet ošteti ga za njegove uštedevine, ili pak one, koji su javnost dovodili u bludnju u nekim zamašnim pitanjima — njih bi trebalo uništiti, odstraniti na jedan čovječan a štedljiv način u zavodima za bezbolno usmrćivanje, koji bi bili u tu svrhu snabdjeveni potrebnim plinovima. Na jednak način valjalo bi postupati i s luđacima, koji su počinili kakvo zločinačko djelo«²⁷.

U našem stoljeću javlja se sve više prijatelja eutanazije, u čemu osobito prednjači Engleska i Sjedinjene Američke Države. U Engleskoj je 1935. osnovano *The Voluntary Euthanasia Society* s namjerom da se izbori njezina legalizacija, a 1946. godine 379 pastora i rabina uložilo je peticiju zakonodavstvu američke države New York da dopusti primjenu eutanazije²⁸.

²³ Usp. J. KÖRBLER, *Eutanazija*, u: Medic. encikl. str. 28.

²⁴ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 89.

²⁵ Usp. V. DEVETAK, *Eutanazija*, Crkva u svijetu, 2/1977., str. 122; G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 91—92.

²⁶ G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 92.

²⁷ A. CARREL, *Čovjek — nepoznanica*, Zagreb 1941., str. 342.

²⁸ Usp. G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 105—106.

b) Iako nam povijest donosi imena pobornika eutanazije, puno je više onih koji su se, barem dosad, svim silama opirali praktičnoj primjeni i legalizaciji bilo kakve vrste eutanazije. U tom su, uz druge, osobito prednjačili brojni ugledni liječnici počev od *Hipokrata* (V—IV st. prije Krista) pa sve do naših dana. Radi ilustracije mogu se uz *Hipokrata* navesti i *Pitagora*, *Galen iz Pergama*, *Aretej iz Kapadocije*, *Toma Akvinski*, *A. Paré*, *F. de la Rochefoucauld*, *F. J. Ayd*, *R. A. Gallop*, *C. R. Taylor* i drugi²⁹. Za njih je odlučujuće: život je izvanredan Božji dar, ali Bog ostaje njegov gospodar; čovjeku je povjerena briga da se za nj brine, ali će za to u svoje vrijeme dati Bogu odgovor³⁰.

IV. TEOLOŠKI OSVRT NA EUTANAZIJU

Kao što smo već naglasili, danas se sve češće govori i piše o pravu da čovjek umre u miru, dostojanstveno i časno. Netom se spomene pravo da se umre dostojanstveno, može se vrlo lako upasti u napast i na brzinu odgovoriti kako to nije ispravno. To na prvi pogled može izgledati kao prikrivanje liberalizacije eutanazije. Osim toga, poznata je činjenica da je u prošlosti zbog *dostojanstva* i časti palo dosta ljudskih života u dvobojima i brojnim ratovima.

Može se, međutim, postaviti pitanje da li je neophodno uzdržavanje samo vegetativnog života i nije li dužnost medicine da se bori protiv smrti dokle god postoji nada u uspjeh? Ali, točno je i to da bi bilo posve normalno u izvjesnim slučajevima smći hrabrosti i reći kako se u tom slučaju ne može više ništa učiniti³¹.

Kako bi se i u bližju budućnosti moglo odbaciti eutanaziju, bit će neophodno postaviti i »profana« pitanja koja bi jasno i upečatljivo pokazala njezinu neprihvatljivost, kao npr. zar postoje zbilja posve bezvrijedni životi, da li neka osoba prima svoju vrijednost jedino od toga koliko je materijalnog priskrabila u životu, da li je bolje ne živjeti nego li tijekom čitavoga života biti bolestan?³²

Radi lakšeg i boljeg poimanja stanovišta kršćanske etike gledom na pravo da se umre u miru, neophodno je skrenuti pažnju na razliku koja postoji između *prava na primjenu eutanazije*, što katolički moral otklanja, i *prava umrijeti u miru*³³, što se prema ljudskom i kršćanskom stanovištu može prihvatiti. No, »pravo da se umre u miru« ne uključuje u sebi pravo da se slobodno raspolaze i sa svojom smrću. Ako se pod izrazom »pravo umrijeti dostojanstveno« misli na izbor koji drži da se ne moraju pod

²⁹ Usp. J. TOULAT, *Faut-il tuer par amour?* . . . str. 30 slj; J. MAHIC, *L'euthanasie* . . . str. 30—33

³⁰ Usp. G. PELLICCIA, *L'eutanasia* . . . str. 95.

³¹ Usp. L. ROSSI, *Eutanasia*, u: *Dizionario enciclopedico di Teologia Morale. Supplemento della IV edizione*, Roma, Paoline, 1976., str. 1336.

³² L. ROSSI, *Eutanasia*, . . . str. 1337.

³³ Često se može čuti prigovor da »pravo umrijeti u miru« ili »pustiti da bolesnik umre« znači isto što i eutanazija, barem ona negativna, što nije točno. »Pravo umrijeti u miru« ili »pustiti da bolesnik umre« razlikuje se od pozitivne eutanazije kod koje se na pozitivan način ubrzava smrt bolesnika (npr. davanjem smrtonosne doze morfija). To nije ni negativna eutanazija jer kod njezine primjene bolesniku se uskraćuje redovni postupak liječenja. Kod »puštanja da bolesnik umre« ispuštaju se istom izvanredna sredstva i izvanredni postupci liječenja jer to bi značilo bolno i neljudsko odlaganje časa smrti kod čovjeka koji još ispunja samo vegetativne funkcije — usp. V. MARCOZZI, *Il cristiano di fronte all'eutanasia*, u: *La Civiltà Cattolica IV/1975.*, str. 334—335.

svaku cijenu primijeniti sva moguća sredstva za produženje čisto vegetativnog života, onda zaista postoji pravo da se umre dostojanstveno³⁴. Za kršćanina je čin ljubavi znati pustiti da u miru umre onaj koji nema više nikakve ovozemaljske nade, nego sve svoje pouzdanje polaže u viši, bolji i vječni život. »Ovozemaljski život za kršćanina ima uvijek smisla pa i onda kada je čovjek paraliziran i bez svijesti, a taj smisao zadobiva radi Kristovog spasiteljskog djela koje se proteže na svaku ljudsku patnju. U isto vrijeme nismo obožavaoci ovozemaljskog života jer i 'umrijeti' predstavlja dobitak; to je prijelaz u konačnu etapu. Zbog toga uvidamo ograničenost mogućnosti obrane ovozemaljskog života«³⁵.

Naučavanje o završetku ljudskog života koje otklanja bilo koju vrst eutanazijske prakse teologija zasniva na načelima prirodnog zakona, sveto-pisamskoj objavi i naučavanju Crkvenog učiteljstva.

1 — PRIRODNI ZAKON I EUTANAZIJA

Prirodni zakon, odsjev Božje mudrosti u ljudskom razumnom biću, obavezan je za sve ljude jer svi oni imaju istu ljudsku narav. Kada čovjek razumom shvaća da je za nj dužnost ono što Bog naređuje i po vječnom zakonu, te ako uviđa ono što smije a što ne i po tome se ravna u svojem djelovanju, kažemo da opslužuje propise prirodnog zakona. Papa Ivan XXIII. u enciklici *Mir na zemlji* ističe da je svaki čovjek po svojoj naravi osoba, nosilac prava i dužnosti: »Svakoj naime zajednici ljudi, koju bismo htjeli dobro uređenu i ugodnu, treba kao osnovu postaviti ono načelo da je svaki čovjek osoba, to jest, da je narav obdarena razumom i voljnom slobodom pa da ima od sebe prava i dužnosti što izravno i skupa proviru iz same njegove naravi. Stoga, kako su općenita i nepovrediva, tako se ni na koji način ne daju otuđiti«³⁶.

Nakon što je iznio da čovjek ima izvjesna prava i dužnosti koje proizlaze iz njegove naravi, isti papa spominje pravo na opstanak i dostojan život kao i to odakle ono izvire: »Na početku, prije no što progovorimo o čovjekovim pravima, napominjemo da čovjek ima pravo na život, na tjelesnu nepovredivost, na sredstva prikladna za časno življenje. . . . Iz čega slijedi da čovjek uživa i pravo da bude zbrinut zadesili li ga bolest, povrijedi li se na poslu i radu, obudovi li, ostari li, bude li prisiljen ostati bez posla i, napokon bude li bez ikakve svoje krivnje lišen sredstava svakako potrebnih za život«³⁷. Malo dalje u istom dokumentu papa Ivan XXIII. kaže: »Prava što ih dosad spomenusmo, a izviru iz naravi, u istom se čovjeku komu pripadaju vezuju uz isto toliko dužnosti; ova prava i dužnosti vode iz prirodnog zakona koji im ili daje ili nameće i podrijetlo i podršku i neodoljivu snagu«³⁸.

Pravo na život starije je, dakle, od bilo kakve i bilo koje pozitivne odredbe ljudske vlasti i nadvisuje bilo koji ovozemaljski autoritet. Neophodno je odmah spomenuti da čovjek ne može posve samovoljno raspolažati ni svojim a ni tuđim životom jer nije obdaren apsolutnom vlašću. Nitko od ljudi po svojoj naravi nije ni veći ni odličniji od drugih, pa da

³⁴ Usp. G. PERICO, *Diritto di morire?* u: *Aggiornamenti sociali* 12/1975., str. 681.

³⁵ L. ROSSI, *Eutanasia*, u: *Diz. di Teol. Mor.* str. 1338.

³⁶ IVAN XXIII, *Pacem in terris*, prilog »Bogoslovske Smotre« 2/1961., br. 9. str. 2.

³⁷ IVAN XXIII, *Pacem in terris*, br. 11, str. 3.

³⁸ IVAN XXIII, *Pacem in terris*, br. 28, str. 6.

može slobodno odlučivati o životu ili o tome kada trebaju umrijeti oni koji nisu počinili nikakvo loše djelo, koji su nedužni. Prema tome, eutanazija ili ubojstvo nevinog ljudskog bića nedozvoljeno je jer se protivi prirodnom zakonu i dostojanstvu ljudske osobe utemeljene na tom zakonu³⁹.

2 — SVETO PISMO I EUTANAZIJA

Iako zapovijed *Dekaloga* »ne ubij« (Izl 20,13) odzvanja u Starom i Novom savezu, ipak u konkretnom životu Izabranog naroda nailazimo na neke slučajeve prave eutanazije. Redovito se navode dva: *samoubojstvo Šaula i Jude Iškariota*.⁴⁰

Po sebi je zanimljiv događaj kralja Šaula koji nikako nije mogao podnijeti poraz što su mu ga nanijeli Filistejci, nad kojima je trijumfirao njegov suparnik, mladi David. Šaul je bio svjestan činjenice da je upravo David bio od Boga određen da postane kralj. Opterećen svim tim činjenicama Šaul uzme svoj mač i baci se na nj (1 Sam 31, 4).

Kad je već riječ o eutanazijskom postupku kralja Šaula, nije na odmet prisjetiti se još nekoliko mjesta iz knjiga Staroga saveza koja u većoj ili manjoj mjeri podsjećaju na eutanazijsko samoubojstvo. *Ahitofel*, savjetnik kralja Davida, u Abšalonovoj pobuni ustaje protiv Davida. Vidjevši da je propao, objesi se (2 Sam 17, 23). *Zimri*, kralj Sjevernog izraelskog kraljestva (IX. st. prije Krista), prevratom dođe na vlast. Vojska je potom postavila Omrija za kralja, a sedam dana iza tog događaja Zimri, zapalivši nad sobom kraljevski dvor, počini samoubojstvo (1 Kralj 16, 18). *Razis*, jedan od jeruzalemskih starješina, bio je optužen kod Nikanora, sirskeg vojskovođe za vrijeme Antioha Epifana i velikog mrzitelja Židova. Vidjevši da su vojnici prodrijeli u kulu te da će biti podmetnuta vatra a vatra zapaljena, Eazis se, opkoljen odasvud, baci na vlastiti mač. Radije je htio časno poginuti nego dopasti u bezbožničke ruke (2 Mak 14, 37—42). *Eleazar*, jedan od Makabejaca, pao je kao žrtva u borbi s Antiohom. Za vrijeme borbe opazi životinju koja je bila opremljena kraljevskim ormom. Misleći da je na njoj kralj, uvuče se ispod slona, probode ga mačem i ubi. Životinja se strovali na nj i zgnječi ga (1 Mak 6, 43—46).

Slučaj apostola *Jude Iškariota* jedini je primjer eutanazijskog samoubojstva u Novom savezu (Mt 27, 3—5).

Prema Bibliji ljudski je život vrhovno ovozemaljsko dobro. Tipičan primjer nalazi se u Knjizi o Jobu: »Sve što čovjek ima dat će za život (Job 2,4). Ali treba odmah istaknuti da se taj život ne sastoji u beznačajnom, praznom i čisto biološkom opstojanju, nego u posvećenijoj i zadovoljavajućoj prisutnosti čovjeka na zemlji, ispunjenoj dugim, sretnim i mirnim danima (usp. Post 25, 8; 35, 29; Job 42, 16 itd.).

Bog je tvorac i gospodar života (Post 2, 7; Jer 1, 5; Mudr 15, 11). Njegovo gospodstvo nad čovjekom proteže se neprestano, u svakom trenutku (Job 12, 10), bez Božjeg podržavanja sve bi propalo (Job 34, 14—15). Bog je čovjeka stvorio za život: »Jer Bog je stvorio čovjeka za neraspadljivost i učinio ga na sliku svoje besmrtnosti. A đavolovom je zavišću došla smrt na svijet, i nju će iskusiti oni koji njemu pripadaju« (Mudr 2, 23—24).

³⁹ Usp. V. MARCOZZI, *Il cristiano di fronte all'eutanasia*, u: *La Civiltà Cattolica*, IV/1975., str. 326—328; V. DEVETAK, *Eutanazija*, Crkva u svijetu 3/1977., str. 230—231.

⁴⁰ Usp. G. PELLICCIA, *L'eutanasia . . .* str. 24—26; G. BARBAGLIO, *Il valore della vita umana nella Bibbia*, u: *Morire sì, ma quando?*, Milano, Paoline, 1977., str. 179—191.

Čovjek-smrtnik Božjom moći biva izbaavljen (otkupljen) od smrti: »Stog mi se raduje srce i kliče duša, i tijelo mi spokojno počiva. Jer mi nećeš ostaviti dušu u Podzemlju ni dati da pravednik tvoj truleži ugleda. Pokazat ćeš mi stazu u život, puninu radosti pred licem svojim, sebi zdesna blaženstvo vječno« (Ps 16, 9—11; usp. Ps 49, 16; Iz 25, 7—8). U Knjizi Danijelovoj još se jasnije govori o uskrsnuću na život i osudu: »Tada će se probuditi mnogi koji snivaju u prahu zemljinu; jedni za vječni život, drugi za sramotu, za vječnu gadost« (Dan 12, 2; usp. 2 Mak 7, 23)⁴¹.

Kristovo uskrsnuće u Novom savezu temelj je svih nada vjernika. U svjetlu ove stvarnosti drugačije gledamo na ljudski život znajući da smrt nije zadnja riječ o čovjeku. Dovoljno je prisjetiti se samo nekoliko mjesta iz Pavlovih poslanica od koji evo samo jednog: »Krist je uskrsnuo od mrtvih. On je prvenac od umrlih. Budući da je po čovjeku došla smrt, po Čovjeku dolazi i uskrsnuće mrtvih. Jer kao što u Adamu svi umiru, tako će u Kristu svi oživjeti« (1 Kor 15, 20—22; usp. 1 Sol 4, 13—17; Fil 1, 21—24).

Gospodin je zaštitnik ljudskog života što osobito dolazi do izražaja u opisu slučaja Kaina i Abela: »Jahve nastavi: Što si učinio? Slušaj! Krv brata tvoga iz zemlje k meni viče. Stoga budi proklet na zemlji koja je rastvorila usta da proguta s ruke tvoje krv brata tvoga« (Post 4, 10—11; usp. Izl 23, 7). Ubojstvo čovjeka u Bibliji poprima obilježje bezbožničkog i obeščašćujućeg čina: »A za vašu krv, za vaš život, tražit ću obračun: tražit ću ga od svake životinje; i od čovjeka za njegova druga, tražit ću obračun za ljudski život! Jer na sliku Božju stvoren je čovjek« (Post 9, 5—6).

Govoreći o raznim biblijskim opisima brige za ljudski život, vrijedno je spomenuti što Sveto pismo misli o liječniku i njegovoj ulozi u očuvanju ljudskog zdravlja. Najzanimljiviji tekst nalazi se u Knjizi Sirahovoj 38, 1—15. Glavne misli bile bi slijedeće: Bog je vrhovni gospodar i nad ljudskom bolešću. I bolesnik i liječnik trebaju se molitvom uteći Gospodinu. Bolest se promatra kao Božja kazna. Uza sve to liječnika treba poštivati. Možda je najveća vrijednost ovog biblijskog teksta upravo u tome što on — u sredini gdje je bilo uobičajeno izravno utjecanje Bogu i u bolesti preko obrazaca i vjerskih pokreta više ili manje magijskog obilježja — upućuje da se ljudi trebaju uteći i liječničkoj znanosti: »Ali i liječniku mjesta daj, i njega je Gospod stvorio i nek nije daleko od tebe, jer i on je potreban. Katkad je spas u ruci njihovoj, jer se i oni Bogu utječu, da im poda milost izliječenja i lijek za spas života« (Sir 38, 12—14; usp. Iv 9, 2—3)⁴².

3 — CRKVENO UČITELJSTVO I EUTANAZIJA

Posljednjih četrdesetak godina Crkveno učiteljstvo više puta navraća na problem eutanazije ističući slijedeće misli:

a) Ljudski je život nepovrediv, te stoga nitko osim Boga nema pravo da njime raspolaže po svojoj volji. To pravo ne mogu si prisvojiti ni bolesnik, ni njegov zakoniti predstavnik, ni liječnik, ni država. Iz toga slijedi da društvo ne može nekoga izravno lišiti toga prava. Govoreći o svrsi

⁴¹ Usp. G. BARBAGLIO, *Il valore della vita . . .* str. 180—186.

⁴² G. BARBAGLIO, *Il valore della vita . . .* str. 190—191.

liječničke profesije, papa Pio XII. naglašava da ona treba pomagati, liječiti a ne škoditi ili ubijati: »Liječničko pravo ne može si, dakle, nikada dozvoliti da liječnik ili pacijent prakticiraju izravnu eutanaziju i liječnik ju ne smije nikada primijeniti ni na sebi ni na drugima . . . U svemu tome liječničko pravo nema nikakvu vlast i liječnik nije dužan poslušati ga niti se treba na nj osvrutati; zabranjeno mu je svako formalno pomaganje dok materijalno pomaganje spada pod opće norme materijalnog sudjelovanja«⁴³. Istu misao sadrži i tekst konstitucije *Gaudium et Spes* Drugog vatikanskog sabora: »Povrh toga sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevrijedno samoubojstvo; . . . svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku civilizaciju više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, i u proturječju su sa Stvoriteljevom čašću« (GS 27). O nepovredivosti ljudskog života govori i papa Pavao VI: »Nadasve dragocjeno pravo na život — jedno od osnovnih ljudskih prava — treba biti ponovno istaknuto zajedno s osudom onih grubih zastranjenja koja uništenje nevinih života — neovisno na kojem se stupnju oni nalaze — počinjaju preko odvratnih zločina pobačaja i eutanazije«⁴⁴.

b) Gledom na očuvanje ljudskog života, promicanje njegovih vrednota i napretka javna vlast ima veliku odgovornost. Ona nikako ne smije u vidu prividnog općeg dobra ograničiti ili posve dignuti pravo pojedinca na njegovo tijelo, odnosno na život uopće. Pio XII. izričito veli: »Treba istaknuti da čovjek u svojem osobnom postojanju — u krajnjoj liniji — nije podvrgnut koristi društva nego obratno: zajednica je za čovjeka«. Poradi tog razloga država ne može na bilo kakav način dopustiti takva prakticiranja (tj. uništavanja ljudskih života)⁴⁵.

c) Eutanaziju, makar bila učinjena i iz samilosti, treba osuditi. Zato papa Pio XII. naglašava: »U društvenom redu takva osjećajnost zasljepljuje duh i navodi ga da u načelu zastupa nakazne teorije i zagovara moralno loše i zlokobne prakse. Jedna od takvih je lažna samilost kojom se želi opravdati eutanaziju i čovjeku oduzeti očišćavajuću i zaslužnu patnju i to ne preko pohvalnog i dobrotvornog ohrabrenja nego dosudivši mu smrt kao što se ona određuje nekoj nerazumnoj životinji lišenoj besmrtnosti«⁴⁶.

d) Gledom na neizravno ubrzanje smrti koje može uslijediti kao drugotni učinak potrebe analgetika, papa Pio XII. 24. veljače 1957. odgovara posve jasno. Naime, na pitanje liječnikâ da li je prema nauci vjere i morala liječniku i pacijentu upotrebom narkotika dozvoljeno uklanjanje bolova i svijesti (čak i pred samu smrt ako se predviđa da će upotreba narkotika skratiti život?), isti papa ističe da je to »dozvoljeno ako ne postoje drugi načini i ako u danim okolnostima to ne sprečava ispunjenje ostalih vjerskih i moralnih obveza«⁴⁷. U ovom slučaju smrt se nikako nije željela niti tražila, iako se je iz opravdanog razloga u nju upustilo.

e) Podsjećajući na gore navedenu izjavu svog predšasnika, papa Pavao VI. naglašava ulogu liječnikâ u očuvanju ljudskog života i njihovoj ob-

⁴³ G. CAPRILE, *Il magistero della Chiesa sull'eutanasia*, u: *Morire sì, ma quando?*, str. 195.

⁴⁴ G. CAPRILE, *Il magistero della Chiesa* . . . str. 195—196.

⁴⁵ G. CAPRILE, *Il magistero della Chiesa* . . . str. 196.

⁴⁶ G. CAPRILE, *Il magistero della Chiesa* . . . str. 199—200.

⁴⁷ AAS 49 (1957) str. 147.

vezi da ne pristanu uz primjenu eutanazije: »Imajući u vidu vrijednost svake ljudske osobe željeli bismo spomenuti da je dužnost liječnika da uvijek bude na službi života i da mu pripomaže sve do kraja bez da ikada prihvati eutanaziju i odustane od te nadasve ljudske dužnosti da mu pomogne sa svim dostojanstvom ispuniti svoje ovozemaljsko putovanje«⁴⁸.

f) Nedavno objavljena »Deklaracija o eutanaziji« Svetog zбора za nauk vjere od 5. svibnja 1980. vodi računa o svim dosadašnjim izjavama Crkvenog učiteljstva o ovoj stvari ali i o napretku medicine koja od Crkve traži izvjesna dodatna objašnjenja na etičkom planu.

Deklaracija naglašuje da je sam Bog gospodar života i smrti: »Svaki čovjek je dužan uskladiti svoj život prema nacrtu Stvoritelja. On mu je dan kao dobro koje treba donijeti plodove već ovdje na zemlji, ali čije će potpuno i posvemašnje usavršenje biti ostvareno istom u vječnosti« (I, 2). Dokument više pažnje posvećuje razlici između samoubojstva i žrtvovanja života za više ideale (I, 3). Kršćanima se želi naglasiti teškoća posljednjih ovozemaljskih trenutaka, značenje boli i patnje te kako se treba služiti analgeticima i upotrebom drugih terapijskih sredstava, dodajući na kraju da se tek preko naše smrti otvaraju vrata konačnog života.⁴⁹

ZAKLJUČAK

Materijalističko poimanje života i isključivo vrednovanje čovjeka prema njegovim proizvodnim mogućnostima pogoduje širenju eutanazije. Neproduktivne osobe, ljudi podmakle dobi i neizlječivi bolesnici osjećaju se suvišnima, kao teret društvu, a svoje opstojanje drže manje vrijednim od života zdravih i društvu korisnih ljudi. Ako se ovim moralnim patnjama nadodaju i fizičke boli koje podnose, onda je nekako shvatljivo zašto neki bolesnici katkad u eutanazijskoj smrti vide jedino i najbolje rješenje svoje bezizlazne situacije.

Katolička teologija, pozivajući se na prirodni zakon, poruku Svetog pisma i nauku Crkvenog učiteljstva o nepovredivosti ljudskog života, otklanja bilo koju vrst eutanazije.

RÉSUMÉ

L'euthanasie est le problème le plus discuté de notre époque. On trouve aujourd'hui des options opposées non seulement chez les médecins et le personnel hospitalier, mais aussi chez les juristes, les sociologues, les moralistes etc.

Cet article donne tout d'abord un aperçu historique du problème à travers les grandes civilisations du passé, tenant compte des arguments »pour« et »contre« l'euthanasie, avant d'exposer les principes médicaux, les valeurs morales et humaines et les lois qui protègent la société et l'individu.

La deuxième partie est consacrée à l'analyse théologique qui nous permet, à la lumière de la loi naturelle, de la Bible et du magistère de l'Eglise, nous former une conscience chrétienne, plus juste, et plus humaine sur ce problème à la fois familial, national et mondial.

Nous croyons que la vie est le plus précieux cadeau du Seigneur et c'est lui seul et personne d'autre qui peut en disposer. Par conséquent, l'euthanasie ne peut pas être acceptée par la morale catholique.

⁴⁸ Osservatore Romano od 19. rujna 1975.

⁴⁹ Usp. PH. DELHAYE, *La recente dichiarazione della Congregazione della fede sull'eutanasia*, u: Rivista del clero italiano 10/1980., str. 795—798; G. CAPRILE, *Orientamenti morali circa l'eutanasia*, u: La Civiltà Cattolica, III/1980., str. 305—398.